

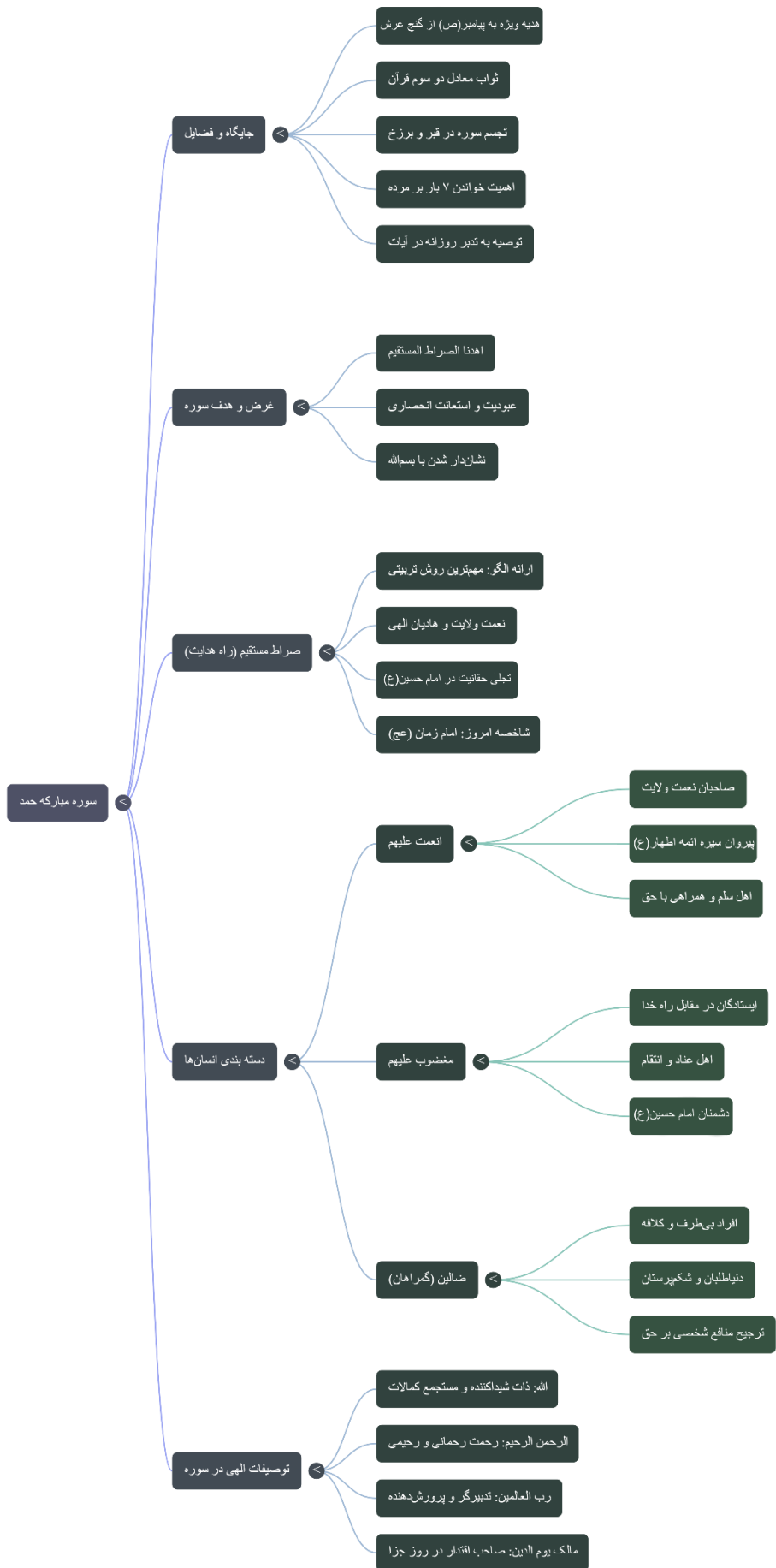
بسم الله الرحمن الرحيم

دوره تفسیر المیزان ۱

سوره حمد ۱۰

مدرس دوره: دکتر سید محمد صالح هاشمی

گلپایگانی

درس دوازدهم: سوره حمد ۱۰

چکیده

سوره حمد به عنوان «هدیه‌ای از گنج عرش الهی»، عصاره و زیربنای هدایت قرآنی تلقی می‌شود. بر اساس محتوای تحلیل‌شده، غرض اصلی این سوره درخواست هدایت به «صراط مستقیم» است که نه یک مفهوم انتزاعی، بلکه مسیری عینی و مبتنی بر «الگوهای انسانی» (ولایت) تعریف می‌شود. شاخصه اصلی صراط مستقیم در عصر حاضر و تاریخ اسلام، سیره امام حسین (ع) است که مرز میان حق، باطل و بی‌طرفی (گمراهی) را مشخص می‌کند. این سوره بر این اصل تأکید دارد که انسان در حیات خود نمی‌تواند بی‌طرف باشد و لزوماً در یکی از سه گروه «متنعمان به ولایت»، «مغضوبان معاند» و یا «ضالین بی‌تفاوت» قرار می‌گیرد.

۱. جایگاه و فضایل سوره حمد در منابع روایی

سوره حمد دارای پیوند عمیقی با کل قرآن کریم است و در روایات به عنوان واقعیتهای تجسم‌یافته در عوالم پس از مرگ معرفی شده است.

- **ارزش معنوی:** پیامبر اکرم (ص) این سوره را معادل دو سوم قرآن کریم دانسته‌اند. در کنار سوره توحید (یک سوم قرآن)، قرائت این دو سوره ثوابی معادل کل قرآن را دارد.
- **اثرات تکوینی:** اهمیت این سوره به قدری است که در روایات ذکر شده اگر هفت بار بر مرده‌ای خوانده شود و زنده شود، نباید تعجب کرد.
- **توصیه به تدبیر:** بر اساس متن، توصیه شده است که روزانه حداقل ۵۰ آیه یا در کمترین حالت ۱۰ آیه (معادل دو صفحه) مورد تدبیر قرار گیرد تا انسان بتواند با آن آیات زندگی کند.

۲. صراط مستقیم: الگو محوری به جای انتزاع‌گرایی

یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم سوره حمد، روش تعریف «صراط مستقیم» است. قرآن برای تبیین حقایق از روش «ارائه الگو» استفاده می‌کند.

- **روش تربیتی قرآن:** مهم‌ترین راه تربیتی در قرآن، ارائه الگوست (صراط الذین...). به جای تعریف مفاهیم به صورت ذهنی، به معرفی انسان‌هایی می‌پردازد که نماد آن مسیر هستند.

- نقش هنر و رسانه: هنر، فیلم، سریال و حتی طنز باید در خدمت هدایت و تخریب رذائل (مانند بخل) باشند تا الگوهای صحیح را به جامعه معرفی کنند.
- پیوند بسم الله با هدایت: بسم الله در سوره حمد متعلق به "اهدنا الصراط المستقیم" است؛ یعنی انسان با نام خدا خود را برای رسیدن به هدایت نشان‌دار می‌کند.

۳. ولایت؛ برترین نعمت در صراط مستقیم

در عبارت «صراط الذین انعمت علیهم»، ماهیت نعمتی که خداوند به برگزیدگان خود داده، مورد تحلیل قرار گرفته است.

- نعمت ولایت: بالاترین نعمتی که باعث رشد و حرکت انسان می‌شود، نعمت هدایت و ولایت (پیامبر و ائمه اطهار) است. صراط مستقیم بدون وجود «هادی» (راهنما) معنا ندارد.
- شاخص حقانیت (امام حسین ع): در میان ائمه، امام حسین (ع) مظهر وضوح حقانیت و شاخص تمایز میان حق و باطل است. ائمه دیگر نیز همواره پیروان را به سوی ایشان هدایت کرده‌اند تا در تشخیص مسیر دچار اشتباه نشوند.

۴. دسته‌بندی جریان‌های انسانی در برابر حقیقت

متن بر اساس آیات پایانی سوره حمد، انسان‌ها را در سه جبهه مشخص تقسیم‌بندی می‌کند:

گروه	ویژگی‌های محوری	نسبت با امام حسین (ع)
انعمت علیهم	پذیرندگان ولایت و هدایت	حسینی بودن؛ همراهی و سلم با مسیر حق
مغضوب علیهم	معاندان و کسانی که آگاهانه در برابر حق ایستاده‌اند	شمشیر کشیدن در برابر حق؛ جوشش خون برای انتقام از حق
ضالین (گمراهان)	بی تفاوت‌ها؛ کسانی که اولویتشان منافع شخصی و مادی است	کسانی که به دلیل ترس از دنیا یا دلبستگی به مال و فرزند، حق را یاری نمی‌کنند

تحلیل وضعیت «ضالین»

ضالین کسانی هستند که در نبرد حق و باطل، بی‌طرفی را برمی‌گزینند. این افراد:

- تا زمانی که دین با دنیایشان سازگار باشد، دیندار می‌مانند.

- به محض به خطر افتادن منافع مادی، به ولی خدا پشت می‌کنند.
- دچار ناآرامی و سرگشتگی هستند (مانند کودکی که والدین خود را گم کرده است).

۵. ترجمه و تفسیر مفهومی سوره (تفسیر انفسی)

در بخش پایانی، برداشتی جامع از آیات سوره ارائه شده است که بر پیوند میان خالق و مخلوق تأکید دارد:

۱. **بسم الله الرحمن الرحيم:** نشان‌دار کردن جان و نفس به نام ذاتی که جامع تمام کمالات است.
۲. **الحمد لله رب العالمین:** اختصاص تمام ستایش‌ها به تدبیرگر و پرورش‌دهنده کل هستی.
۳. **الرحمن الرحيم:** تجلی رحمت عام (رحمانیت) برای همه موجودات و رحمت خاص (رحیمیت) برای پویندگان راه حق.
۴. **مالک يوم الدين:** ظهور اقتدار و مالکیت مطلق خداوند در روز جزا.
۵. **ایاک نعبد و ایاک نستعین:** انحصار بندگی و یاری‌جویی در ذات الهی و عصیان در برابر غیر او.
۶. **اهدنا الصراط المستقیم:** درخواست هدایت به بزرگراه نورانی ولایت و مسیر امام حسین (ع).

نتیجه‌گیری

سوره حمد به انسان می‌آموزد که زندگی لزوماً یک جهت‌گیری مشخص دارد. در دنیای امروز، شاخصه صراط مستقیم، امام زمان (عج) است. انسان ناگزیر است میان پیوستن به جبهه ولایت یا سقوط در ورطه معاندین و یا سرگشتگی در میان گمراهان، یکی را برگزیند. بی‌طرفی در منطق سوره حمد، همان گمراهی (ضلالت) است.